

Peniaze, dlh a ekológia

Tomáš Imrich Profant

Kurz: Ekonomie pro environmentalisty (FSS)

Osnova prednášky

- Vznik peňazí a dlhu
- Právo razby (seniorage) a ako sa tvoria peniaze
- Peniaze sú politické – demokratická kritika
- Dlh a ekonomický rast
- Medzinárodný dlh
- Alternatívy

„Davidu Graeberovi se podařilo něco výjimečného – napsal fundovanou knihu, která se čte jedním dechem. Mistrvým zpracováním vystihl klíčová témata dnešní diskuse, ač pět tisíc let stará. Čtenář jen překvapí, proč mu to samotnému nedošlo dříve. Kniha se stává okamžitou klasikou ve svých oborech.“

– Tomáš Sedláček

Hlavní makroekonomický strateg ČSOB, autor bestselleru *Ekonomie dobra a zla*

DAVID GRAEBER

DLUH

PRVNÍCH
5000 LET

USCHOVE JTE PRO KONTROLU.
DĚKUJEME VÁM.

ELZbooks

Vznik peňazí a dlhu (Aristoteles a Adam Smith)

- Výmena vecí → vznik peňazí
- Aristoteles: 1. samozásobiteľstvo rodinných fariem → špecializácia (kukurica – víno) → potreba peňazí kvôli výmene
- Adam Smith (*Bohatstvo národov*): luky a šípy – dobytok a zver – strechy → peniaze: soľ (Etiópia), mušle (India), sušená treska (Newfoundland), tabak (Virginia), kince (Anglicko 18. storočie) → drahé kovy

Vznik peňazí a dlhu

- Drahé kovy plnia tri základné funkcie peňazí
 - 1. prostriedok výmeny
 - 2. účtovná jednotka
 - 3. uchovávateľ hodnoty
- ~~Od mamutích klov po burzu~~
- Peniaze sa nevyvinuli z barterového obchodu

Existuje barter?

- Zriedka
 - Keď peniaze zmiznú z ekonomiky počas krízy (napr. Rusko 1990s, Argentína 2002)
 - Väzenie – cigarety
- Ide o situácie ľudí, ktorí peniaze mali a zrazu nemajú
- Častejšie vyvinú kreditový systém (pád Ríma)

Existuje barter?

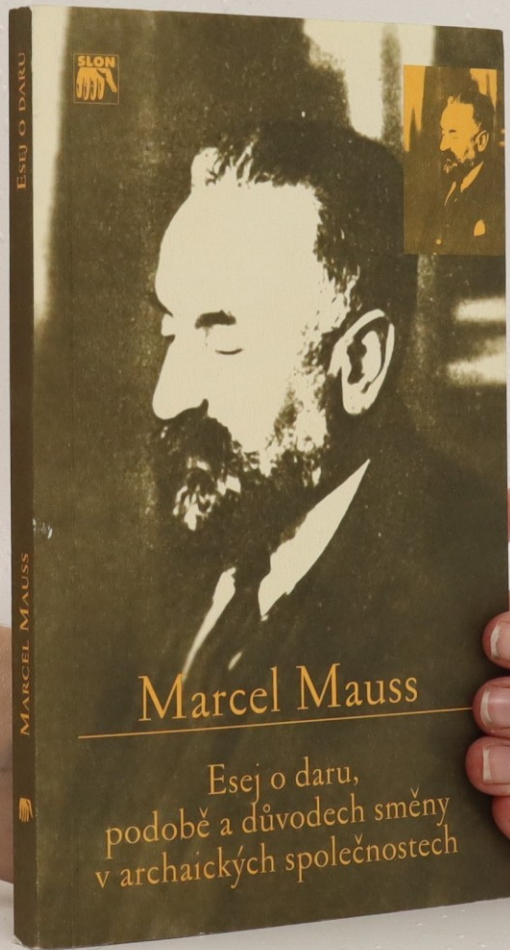
- Smithove klince: platba robotníkom v naturáliách – **účtovná jednotka v krčme** – platba po určitom čase v klincoch
- Nechodili s klincami do krčmy
- **Barter je veľmi zriedkavý**

Odbočka: Spoločnosti bez peňazí

- Irokézi („Ľudia dlhého domu“) – tovary uskladňovali v dlhých domoch – výdaj na základ rozhodnutia ženskej rady
- Obchod – ekonomika daru (my: víno, veľké dary)

Zrekonštru-
ovaný
irokézsky
dlhý
dom

ESĚJ O DARU

MARCEL MAUSS

Marcel Mauss

Esej o daru,
podobě a důvodech směny
v archaických společnostech

Dar vs. Obchod

- Dar – sociálne puto – nepresné „počítanie“
- Obchod – absencia vzťahu – presné počítanie (medzi cudzincami, nepriateľmi)

Ako vznikli peniaze?

- Najprv existoval dlh
- Sumer (5 000 p.n.l.) – strieborný šekel – účtovná jednotka uskladnená v chráme
- Zamestnanci chrámu dostali jačmeň a farmári ho nosili do chrámu, ale počítal sa v šekeloch
- Dlh existoval iba na papieri, kým nebol splatený jačmeňom

Kreditová teória peňazí

- **Peniaze = dlh**
- Hodnota peňazí \neq hodnota striebra, zlata...
- Hodnota peňazí = relatívna hodnota striebra/zlata voči iným tovarom
- Peniaze sú zúčtovacia jednotka merajúca dlh

Sociálna teória peňazí

- Peniaze = dlh = vzťah
- 10 € bankovka = dlh spoločnosti voči majiteľovi bankovky v hodnote 10 €
- Kredit – z lat. „credere“ – veriť
- Peniaze = dlh (kredit) = vzťah ~ dôvera

„Každý může vytvořit peníze. Problém je, aby ich ostatní akceptovali.“ Hyman Minsky

Chartalistická (štátna) teória peňazí

- Štát je tvorcom peňazí
- Chartalizmus – lat. *charta*, token, žetón
- Dôvera v žetóny sa zakladá na moci a legalite štátu – štát nahradzuje dôveru medzi ľuďmi
- *Fiat* peniaze – peniaze s núteným obehom
- Fiat - z lat. „nech sa stane“
- Peniaze vydané vládou nekryté zlatom

Ako dnes vznikajú peniaze?

- Sumár
 - Najprv bol dlh
 - Peniaze sú zúčtovacou jednotkou počítajúcou dlhy
 - Ľudia musia v túto jednotku veriť
 - Vieru medzi ľuďmi nahrádza viera v štát
- Ako dnes vznikajú peniaze?

„Banky nie sú iba sprostredkovateľmi
požičiavajúcimi vklady sporiteľov
dlžníkom.

Kedykoľvek banka poskytne úver,
zároveň vytvára vklad na účte dlžníka,
čím vytvára nové peniaze.“

*Štvrtročný bulletin
Bank of England 1/2014*

How is money created?

through lending and borrowing activity, not the printing of currency

Fractional Reserve Banking Process

$rrr=10\%$

1. Mr. Wenzel \$1,000 initial deposit	2. Wells Fargo Assets Liabilities ----- \$900 loan \$1,000 deposit \$100 reserves	MS \$1,000
3. Mr. Sibley \$900	4. US Bank Assets Liabilities ----- \$810 loan \$900 deposit \$90 reserves	\$1,900
5. Ms. Sather \$810	6. TCE Assets Liabilities ----- \$810 deposit	\$2,710

				Sums of...		
Week	Deposits	New Loan	Cash kept by bank	Loans	Money	Cash in Banks
0	1,000.00	0.00	100.00	0.00	1,000.00	100.00
1	900.00	900.00	90.00	900.00	1,900.00	190.00
2	810.00	810.00	81.00	1,710.00	2,710.00	271.00
3	729.00	729.00	72.90	2,439.00	3,439.00	343.90
4	656.10	656.10	65.61	3,095.10	4,095.10	409.51
5	590.49	590.49	59.05	3,685.59	4,685.59	468.56
6	531.44	531.44	53.14	4,217.03	5,217.03	521.70
7	478.30	478.30	47.83	4,695.33	5,695.33	569.53
8	430.47	430.47	43.05	5,125.80	6,125.80	612.58
9	387.42	387.42	38.74	5,513.22	6,513.22	651.32
10	348.68	348.68	34.87	5,861.89	6,861.89	686.19
11	313.81	313.81	31.38	6,175.70	7,175.70	717.57
12	282.43	282.43	28.24	6,458.13	7,458.13	745.81
13	254.19	254.19	25.42	6,712.32	7,712.32	771.23
14	228.77	228.77	22.88	6,941.09	7,941.09	794.11
15	205.89	205.89	20.59	7,146.98	8,146.98	814.70
16	185.30	185.30	18.53	7,332.28	8,332.28	833.23
17	166.77	166.77	16.68	7,499.05	8,499.05	849.91
18	150.09	150.09	15.01	7,649.15	8,649.15	864.91
19	135.09	135.09	13.51	7,784.23	8,784.23	878.42
20	121.58	121.58	12.16	7,905.81	8,905.81	890.58
<i>Total after 20 weeks</i>	<i>8,905.81</i>	<i>7,905.81</i>	<i>890.58</i>	<i>7,905.81</i>	<i>8,905.81</i>	<i>890.58</i>
<i>Final totals</i>	<i>10,000.00</i>	<i>9,000.00</i>	<i>1,000.00</i>	<i>9,000.00</i>	<i>10,000.00</i>	<i>1,000.00</i>

Celková peňažná zásoba = vklad/rrr

$$1000/0,1=10\ 000$$

Nové peniaze: 9 000

rrr – minimálne požadované bankové rezervy
(reserve requirement ratio)

RRR

- FED rrr: 0%
- ECB 1 %
- Česko 2 %
- Čína 10 %
- Brazília 17 %
- Argentína 44 %

Obmedzenia banky

- Úroková miera CB
- Konkurencia medzi bankami
- Schopnosť a vôľa požičiavať si na strane dlžníkov

Úrok a rast

- Potreba splácať úrok $\rightarrow \uparrow$ HDP
- Metalistická teória peňazí – hodnota peňazí=hodnota zlata
- Úrok $\rightarrow \downarrow$ peňazí dlžníka alebo niekoho iného \rightarrow sociálny problém \rightarrow odsudzovanie úžery (akéhokoľvek úroku)
- „Riešenie“ - \uparrow dlhu v ekonomike

Úrok a rast (kritika)

- Úrok nutne nevedie k \uparrow HDP
- Kritika-kritiky-kritiky: úrok je základnou súčasťou kapitalistickej ekonomiky – tá musí rásť, inak kolabuje
 - Úrok = hodnota peňazí \rightarrow peniaze sa stávajú komoditou \rightarrow sú vhodné na akumuláciu
 - Základom vzťahu bánk a štátu je úver štátu (BoA)
 - Hladké fungovanie ekonomiky je potrebné pre \uparrow HDP – základ systému

economy. Some scholars argue for the existence of the MGI or treat it as an established feature (Arnsperger et al., 2021; Binswanger, 2009, 2015; Costanza et al., 2013; Douthwaite, 2000; Farley et al., 2013; Hickel, 2016, 2020; Lietaer et al., 2012; Loehr, 2012; Mellor, 2010, 2016; Sorrell, 2010).² A body of works provided rebuttals using stock-flow consistent models (Barrett, 2018; Berg et al., 2015; Cahen-Fourot and Lavoie, 2016; Hein and Jimenez, 2022; Jackson and Victor, 2015; Richters and Siemoneit, 2017; Strunz et al., 2017).

(Cahen-Fourot
2022)

„Demokratická“ kritia

- Banky rozhodujú o investíciách, cieľ: zisk
- Etické banky (firmy) - cieľ: ekologická udržateľnosť, sociálna ochrana
- Štáta obmedzuje svoje právo razby, rozhodovanie o tvorbe peňazí je „málo demokratické“ → peniaze nie sú sociálny zdroj

„Demokratická“ kritika

- Využitie práva razby na ekologické a sociálne investície štátom
- Apríl 2020 – UK CB „dala“ peniaze UK MF kvôli COVIDu
- „Zneužitie“ práva razby → inflácia, ↓ dôvery

„Demokratická“ kritika

- Vlády (pôžičky) – finančníci (zisky) – daňoví poplatníci (hypotéky) – verejno-súkromné partnerstvo – konštantné vyjednávanie
- Nové formy peňazí – uznanie štátom (napr. finančné deriváty) – komu idú zisky?

Aktíva generujúce príjem a dlhy podľa percentilu bohatstva

Table 1 Total income-generating assets and debts by percentile of wealth, 2010

Asset type	Top 1 percent	Next 9 percent	Bottom 90 percent
Stocks and mutual funds	48.8	42.5	8.6
Financial securities	64.4	29.5	6.1
Trusts	38.0	43.0	19.0
Business equity	61.4	30.5	8.1
Non-home real estate	35.5	43.6	20.9
Total assets for group	50.4	37.5	12.0
Total debt for group	5.9	21.6	72.5

Adapted from Di Muzio and Robbins (2016, 114), based on Wolff (2012).

\$ právo razby

- Zisk z práva razby \$ je \$16-22 mld.
- Kúpa \$ = úver (právo kúpiť niečo v USA) bez úroku alebo s nízkym úrokom
- Schopnosť odoprieť \$ krajinám v kríze
- ↑úrokov → kríza zadĺžených krajín (SAPs)
- \$ rezervy ležia ladom, US investície – ↑zisky

Alternatívy

- Časové banky - ↑rovnostárstva,
↑dekomodifikácie
- Miestne meny – lokalizujú výrobu – geograficky
alebo typovo (vegánske lístky)
- Priame úverové systémy
- Miestne verejné banky

Záver

- Peniaze sú dlh – vznikajú spolu s dlhom – ich súčasťou je úrok
- Vzťah medzi dlhom a \uparrow HDP je predmetom diskusie
- Dlh je významnou súčasťou kapitalizmu, ktorý bez \uparrow HDP nedokáže fungovať

Záver

- Peniaze (dlhy) vznikajú za účelom zisku
- Mohli by vznikat' za iným účelom
- Alternatívy voči súčasnému bankovému systému existujú nielen na papieri